

**Ю.В. Самойлик, канд. екон. наук, доцент
Полтавська державна аграрна академія**

ОРГАНІЧНЕ ВИРОБНИЦТВО ОВОЧІВ, ПЛОДІВ І ЯГІД: ТЕНДЕНЦІЇ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

У статті набули подальшого розвитку наукові підходи до виявлення тенденцій органічного виробництва овочів, плодів, ягід. Проведено оцінку національного законодавства та міжнародних проектів у даній галузі. Виявлено переваги органічної продукції та можливості формування конкурентних переваг національних сільськогосподарських підприємств за рахунок органічного виробництва овочів, плодів і ягід.

Ключові слова: *органічне виробництво, органічна продукція, виробництво овочів, плодів і ягід, законодавство, міжнародні проекти.*

Постановка проблеми. Розвиток соціуму, системи економічних відносин, глобалізація та міжнародна інтеграція суттєво змінюють традиційні підходи до виробництва, кон'юнктури ринку, споживання. Для сучасних підприємств характерне всебічне застосування маркетингової орієнтації виробництва, тобто першоосновою виробничо-комерційної діяльності є вивчення потреб споживачів і на цій основі побудова організаційної моделі господарської діяльності підприємства. В останні роки спостерігається зростання культури споживання. Пропаганда здорового способу життя, заняття спортом, збільшення кількості фітнес-центрів, відмова від куріння та вживання алкоголю зумовлюють переорієнтацію значної частини населення на здорове харчування. Дане поняття є комплексним і багатограним, в цілому його можна охарактеризувати як відмову від вживання трансгенних продуктів, обмеження вживання жирів, перевага екологічно чистих продуктів у раціоні харчування, зокрема овочів, плодів і ягід.

За таких умов все більшого значення набуває удосконалення технологій органічного виробництва сільськогосподарської продукції, збільшення частки овочів, плодів і ягід у структурі товарної продукції підприємств та масштабів їх виробництва, що і визначає актуальність виявлення тенденцій та обґрунтування перспектив розвитку сільськогосподарських підприємств, що мають даний напрямок діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній науковій літературі зустрічається значна кількість праць, у яких розглядаються

питання органічного виробництва. Фундаментальними є праці вітчизняних науковців: Ю.С. Амеліної, О.Д. Барановської, В.А. Борисова, О.І. Гуторова, В.В. Жебки, Г.П. Жемели, М.І. Зелінського, А.М. Клименка, О.М. Маслака, О.В. Скидана, М.П. Талавирі, В.І. Шемавньюва, О.М. Шпичака. Варто відзначити вагомість наукових розробок в галузі дослідження питань органічного виробництва продукції закордонних економістів, зокрема таких, як Ф. Вайбель, Х. Віллер, К. Зандер, У. Гамм, А. Гезелі, Ю. Раманаускас, Ю. Урбан, О. Шмід, Г. Штольц та ін.

Варті уваги праці Ю. Урбана в рамках науково-дослідної роботи Дослідного інституту органічного сільського господарства Швейцарії. Науковець зазначає, що органічне сільське господарство стало невід’ємною частиною спільної сільськогосподарської політики ЄС. З 1992 р. починається правове регулювання розвитку органічного виробництва, що забезпечує отримання субсидій для фермерів і забезпечення їх підтримки (по-перше, прийняття постанови 2092/91, а потім Постанова Ради ЄС № 834/2007), які включали в себе перелік препаратів, які дозволені при виробництві органічної продукції [11, с. 5].

Важливе значення в контексті розгляду проблем органічного виробництва має визначення критеріїв віднесення продукції до органічної чистої (екологічної). Ці питання досить глибоко розглянуті у працях В. Артиша, який пропонує такі критерії: продукція виготовлена з нешкідливих матеріалів, не містить у собі речовин, які негативно впливають на здоров’я людини; при виготовленні продукції застосовуються технології з мінімальним негативним впливом на навколишнє природне середовище; виробники й постачальники несуть повну відповідальність за безпеку використання продукції не лише у сфері споживання, але й щодо впливу на довкілля; пакувальні матеріали для продукції є нешкідливими, їх можна повторно переробляти, використовувати та безпечно утилізувати [2, с.243].

Актуальним питанням є ціноутворення на органічну продукцію, ця тема широко досліджена О.І. Котиковою і Ю.І. Юрченко, які зазначають: “підвищення ролі ціноутворення на органічну продукцію визначається досить високим рівнем інфляції, високою ціною на сировину органічного походження, підвищенням конкуренції в умовах Євроінтеграції та зниженням купівельної спроможності покупців” [5, с. 52].

Отже, проблема органічного виробництва сільськогосподарської продукції є широкодослідженою з різних аспектів. Втім, на нашу думку, недостатньо глибоко розкриті особливості органічного виробництва в розрізі галузей харчової промисловості та, зокрема, сільського господарства. На особливу увагу заслуговує сфера виробництва овочів,

плодів, ягід, оскільки саме ці продукти затримують найбільше радіонуклідів та інших шкідливих речовин, що позначається на їх екологічній частоті. Питання виробництва овочів, плодів і ягід в цілому привертають увагу таких науковців, як В.Г. Андрійчук, В.І. Бойко, Т.В. Боровик, Р.В. Логоша, В.В. Писаренка, В.П. Рудь, П.Т. Саблук та ін. Однак, не зважаючи на ґрунтовність праць, не достатньо дослідженим залишається аспект органічного виробництва овочів, плодів і ягід.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є розвиток наукових теорій, виявлення тенденцій, діагностика прикладних аспектів розвитку органічного виробництва овочів, плодів і ягід у національних сільськогосподарських підприємствах. Оцінка нормативно-правової бази, зокрема національного законодавства та міжнародних проектів у галузі органічного виробництва. Виявлення перспектив розвитку органічного виробництва овочів, плодів і ягід.

Виклад основного матеріалу досліджень. Органічна продукція являє собою екологічно чисту продукцію, виготовлену на основі застосування безвідвальної технології обробітку ґрунту, без використання мінеральних добрив, гербіцидів, пестицидів, генетично модифікованих елементів та інших компонентів, що змінюють природній смак, запах та колір продукту. Виробництво органічної продукції має низку конкурентних переваг як з точки зору підприємств, так і з позиції споживача. Серед них варто виділити такі: висока якість та безпечність продукції, що досягається насамперед за рахунок відсутності залишків пестицидів, отрутохімікатів, генетично модифікованих організмів тощо; позитивний вплив на здоров'я людини; безпечність для навколишнього середовища; позитивний вплив на відтворення природних ресурсів, зокрема родючості ґрунтів; збереження поживних речовин; підвищення якості та безпечності продуктів переробки.

В останні роки органічний рух набуває все більшого поширення. Спостерігається збільшення кількості господарств, що працюють у даному напрямку, а також збільшення площ сільськогосподарських угідь, зайнятих під органічні культури. В Україні створена Спілка виробників органічних сертифікованих продуктів, діяльність якої спрямована на консолідацію українських сертифікованих виробників органічної продукції для розвитку органічного ринку в Україні, формування широкого асортименту якісних місцевих продуктів харчування для повного задоволення попиту населення через: взаємопідтримку органічних виробників, створення позитивного іміджу сертифікованого органічного продукту, інформаційне донесення до споживача, що таке сертифікований органічний продукт, взаємодію зі ЗМІ, заохочування та підтримку українських агровиробників щодо переходу до

органічного землеробства, тваринництва, переробки та продажу якісних, органічних продуктів харчування, які відповідають вимогам законодавства ЄС щодо органічного виробництва [6]. Створено портал “Органік.юа”, на базі якого випускається відповідний журнал та розповсюджується інформація про органічний рух в Україні та іноземний досвід [4]. Першим українським сертифікаційним органом, що здійснює інспекцію та сертифікацію органічного виробництва є ТОВ “Органік стандарт”, який був створений в рамках українсько-швейцарського проекту “Органічна сертифікація та розвиток органічного ринку в Україні” в 2007 р. [7].

Важливу роль у підтримці розвитку органічного виробництва відіграє Міжнародна Федерація органічного сільськогосподарського руху (IFOAM) – всесвітня організація, яка покликана об’єднати та допомагати у розвитку органічного руху в усьому світі у всіх своїх проявах. За визначенням Міжнародної федерації органічного сільськогосподарського руху (IFOAM) “Органічне сільське господарство – виробнича система, що підтримує здоров’я ґрунтів, екосистем і людей. Воно залежить від екологічних процесів, біологічної різноманітності та природних циклів, характерних для місцевих умов, при цьому уникається використання шкідливих ресурсів, які викликають несприятливі наслідки. Органічне сільське господарство поєднує в собі традиції, нововведення та науку з метою покращення стану навколишнього середовища та сприяння розвитку справедливих взаємовідносин і належного рівня життя для всього вищезазначеного” [4]. Ефективний розвиток органічного виробництва можливий за умови відповідної нормативно-правової бази. В Україні вона перебуває лише на стадії розвитку, про це свідчить відсутність ратифікованого Закону України “Про органічне виробництво в Україні”, про основні положення якого вже не один рік ведуться дискусії. Частково питання органічного виробництва регулюються Законами України “Про безпечність та якість харчових продуктів” від 23.12.1997 р. за № 771/97-ВР та “Про Службу безпеки України” від 25.03.1992 р. за № 2229-ХІІ, Постановою Кабінету Міністрів України “Деякі питання продовольчої безпеки” від 05.12.2007 р. за № 1379, наказом Служби безпеки України “Про затвердження Положення про продовольче забезпечення в системі Служби безпеки України на мирний час” від 22.12.2006 р. за № 809 [3].

Важливу роль має також міжнародна нормативно-правова база та спільні проекти, зокрема: міжнародний проект “Доступ до глобального органічного ринку” (Global Organic Market Access, GOMA), що формує основи до запровадження єдиних органічних стандартів і вимог сертифікації; Інструкція з оцінки еквівалентності стандартів і технічних регламентів (Equi Tool); Міжнародні вимоги до органічних

сертифікаційних організацій (IROCB) [9]. Варто проаналізувати глобальні проекти, що сприяють розвитку органічного виробництва (таблиця).

Таким чином, ринок органічної продукції можна вважати таким, що стрімко і динамічно розвивається за підтримки міжнародних організацій. Конкурентні переваги України в даній галузі очевидні – родючі ґрунти, значна їх площа, досвід прогресивних сільськогосподарських підприємств у даній сфері та господарств населення, незаповнена ніша на внутрішньому ринку тощо. Втім, є і певні гальмівні чинники, зокрема, нерозвинена культура споживання, орієнтація підприємств на короткостроковий прибуток, недосконала цінова політика, неефективна сегментація ринку, неоптимальна структура асортименту органічної продукції та галузеве поєднання. За даними органік бізнес-довіднику в Україні на 1 січня 2014 р. зареєстровано 127 органічних виробників, 81 інших органічних операторів, загальна кількість органічних операторів в Україні становила 208 підприємств і організацій [10, с. 399].

Варто вказати на те, що в Україні не ведеться окремо статистика виробництва органічної продукції в розрізі галузей. Втім, за даними ТОВ «Органік Стандарт» в Україні на початок 2014 р. органічним виробництвом овочів, плодів і ягід займалось 43 підприємства. серед них сертифікованими органічними теплицями оснащено 5 підприємств, що вирощують огірки, помідори, перець, цибулю, полуниці [1, с. 15; 10, с. 399].

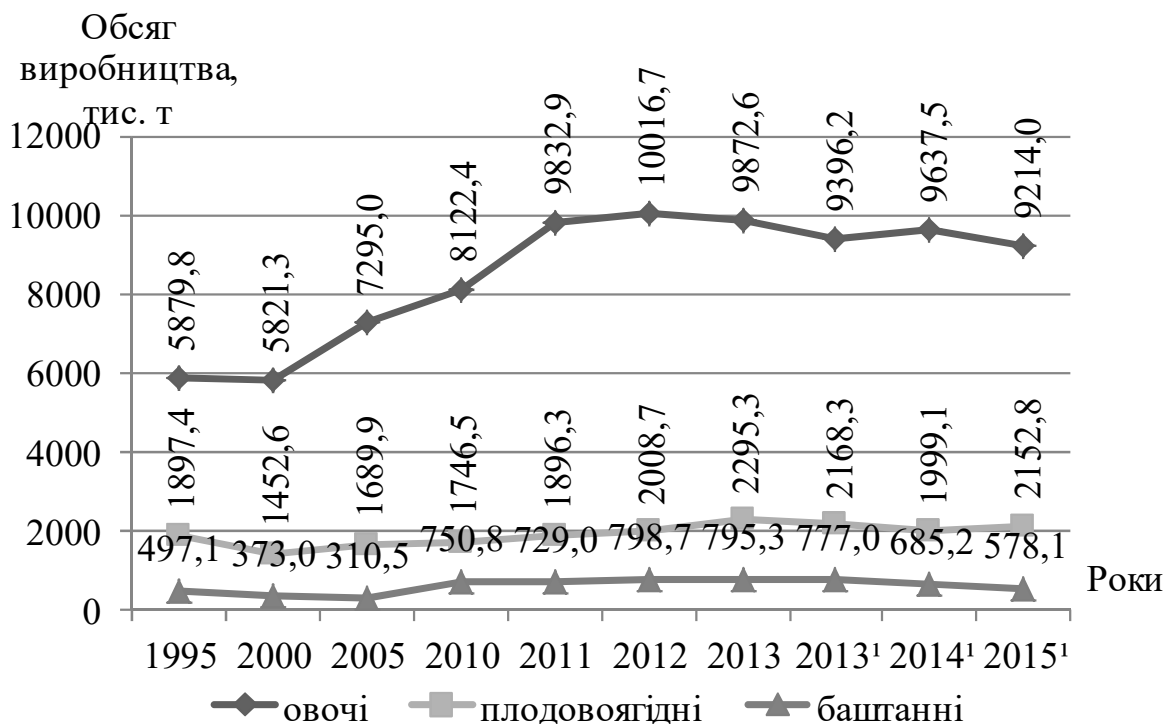
Характеристика міжнародних проектів в Україні у галузі органічного виробництва

Назва проекту	Мета проекту	Цілі і задачі проекту
1	2	3
Розвиток органічного ринку в Україні (2012-2016), швейцарсько-український проект. Проект впроваджується Дослідним інститутом органічного сільського господарства (FiBL, Швейцарія) за підтримки Швейцарської Конфедерації через Державний секретаріат Швейцарії з економічних питань (SECO).	Сприяти посиленню конкурентоспроможності українського органічного сектору та мікро-, малих та середніх підприємств з Українських Карпат.	<ul style="list-style-type: none"> - підвищити якість та товарообіг сертифікованих органічних сільськогосподарських орних культур від малих та середніх підприємств для експорту, а також молочних продуктів для внутрішнього ринку; - отримання вигоди мікро-, малими та середніми підприємствами Українських Карпат від торговельної марки для регіональної харчової продукції; - підвищити рівень комерційних послуг для органічного сектору; - покращити сприятливе бізнес середовище для розвитку органічного сектору.

<i>Продовження таблиці</i>		
1	2	3
<p>Проект “Сприяння економічному розвитку та зайнятості” втілюється в Україні Німецьким товариством міжнародного співробітництва “Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH” за дорученням Федерального Міністерства економічного співробітництва і розвитку Німеччини (BMZ).</p>	<p>Удосконалення інструментів економічного сприяння на регіональному та національному рівнях. Метою даного компоненту проекту є створення стабільних, функціональних, добре налагоджених партнерства в рамках органічного сектору.</p>	<p>Проект надає підтримку заходам, що спрямовані на популяризацію органічних продуктів серед споживачів, просування ідеї органічної продукції у відповідності зі стандартами ЄС серед потенційних виробників.</p>
<p>Забезпечення сталих умов для розвитку органічного харчового ланцюга на основі довіри та прозорості</p>	<p>В рамках співпраці між Посольством Франції в Україні, Французькою Агенцією органічної продукції та Міністерством аграрної політики та продовольства України Франція підтримує виробників органічної продукції та розвиток органічного харчового ланцюга в Україні.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - обмін знаннями та уміннями щодо органічного виробництва для малих та середніх підприємств; - організація навчальної поїздки до Франції з метою вивчення повного ланцюга органічної продукції, включаючи її сертифікацію; - участь у Координаційних зустрічах з міжнародними донорами та учасниками органічного сектору України для підвищення ефективності співробітництва; - поширення буклетів для кращого розуміння ключових механізмів розвитку органічного сектора у Франції; - створення пілоотної асоціації виробників та споживачів органічної продукції: органічний споживчий кошук; - підвищення рівня обізнаності про органічні продукти шляхом підтримки організації Всеукраїнського ярмарку органічної продукції та конференції “Розвиток органічного ринку в Україні”.
<p>Проект Агентства міжнародного розвитку США АгроІнвест – це п’ятирічна програма (2011-2016), впровадження якої фінансується за кошти американського народу.</p>	<p>Надання технічної допомоги для прискорення відновлення зростання економіки України і збільшення її внеску у забезпечення глобальної продовольчої безпеки.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - надає підтримку сектору органічного виробництва в Україні шляхом розробки і впровадження законодавства. - підтримує органічний сектор шляхом співпраці з національними галузевими неурядовими організаціями, діяльність яких спрямована на розвиток органічного виробництва, з метою розбудови їх інституційного потенціалу, проведення навчання та ярмарків органічної продукції.

Джерело: узагальнено автором за даними [10, с. 389-398]

Динаміку показників обсягів виробництва овочів, баштанних і плодово-ягідних культур можна простежити за даними рисунку.

Динаміка виробництва овочів, баштанних і плодово-ягідних культур в Україні, 1995-2015 рр.

¹Дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та м.Севастополя; за 2014-2015рр. – також без урахування частини зони проведення антитерористичної операції.

Джерело: побудовано автором за [8, с. 60-70]

Наведені дані свідчать про існування стабільних тенденцій у виробництві овочів, баштанних і плодово-ягідних культур. До 2013 р. спостерігались позитивні тенденції щодо збільшення обсягів виробництва цієї продукції, втім в останні роки відбувається певний спад, що насамперед пов'язано з неврахуванням тимчасово окупованих територій. У розрізі галузей сільського господарства доля цього сегменту аграрного ринку незначна, у структурі товарної продукції більшості багатогалузевих аграрних підприємств частка овочів, плодів, ягід складає до 5 %.

Таким чином, з огляду на зміну культури споживання продуктів харчування, активізацію виробників органічної продукції, розвиток міжнародної співпраці в даній сфері особливо актуальним стає розвиток органічного виробництва овочів, плодів і ягід у сільськогосподарських

підприємствах у більших масштабах. Дана галузь дозволить забезпечити конкурентні переваги національного виробника як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку.

Висновки. Світові тенденції та глобалізація вимагають переорієнтацію виробничої діяльності відповідно до потреб споживачів. У більшості розвинених країн світу відбувається переорієнтація на здоровий спосіб життя, в основі якого знаходиться здорове харчування, основане на більшому споживанні овочів, плодів і ягід. За таких умов зростає роль органічного виробництва, що передбачає відмову від гербіцидів, пестицидів, генетично модифікованих організмів при виробництві сільськогосподарської продукції. Такий сегмент національного аграрного ринку, як овочі, плоди і ягоди нині перебуває на стадії розвитку. Частка цієї продукції у структурі виробництва сільськогосподарських підприємств незначна, так само як і у ВВП країни, втім, саме дана продукція може стати пріоритетною на ринку органічної продукції та забезпечити формування експортного потенціалу сільськогосподарської та харчової галузі України.

Перспективи досліджень у даному напрямі полягають у виявленні особливостей органічного виробництва овочів, плодів і ягід у аграрних структурах різного типу.

Бібліографічний список: 1. Амеліна Ю.С. Модель формування оптимального асортименту органічної овочево-ягідної продукції закритого ґрунту / Ю.С. Амеліна // Економічний нобелівський вісник. – 2014. – № 1 (7). – С. 14-20. 2. Артиш В.І. Управлінські аспекти розвитку виробництва екологічно чистої продукції в сільському господарстві України / В.І. Артиш // Науковий вісник Національного аграрного університету. – 2006. – № 102. – С. 242-247. 3. Законодавство України Офіційний веб-портал Верховної ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua>. 4. Інформаційний портал “Органік” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.organik.ua. 5. Котикова О.І. Фактори ціноутворення на органічну продукцію в Україні / О.І. Котикова, Ю.І. Юрченко / Органічне виробництво і продовольча безпека. – Житомир: Вид-во “Полісся”, 2015. – 648 с. – С. 52-56. 6. Офіційний сайт Співки виробників органічних сертифікованих продуктів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.organicukraine.org.ua. 7. Офіційний сайт ТОВ “Органік стандарт” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.organicstandard.com.ua. 8. Статистичний збірник “Рослинництво України – 2015” / Державна служба статистики України / відповідальний за випуск О.М. Прокопенко. – К: 2016. – 180 с. 9. Global Organic Market Access (GOMA). A project of FAO,

IFOAM and UNCTAD [Electronic resource]. – Режим доступу: <http://www.goma-organic.org/about/project>. 10. Ukrainian Organic Business Directory / Органік Бізнес-довідник України – 2014. – 406 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukraine.fibl.org/index.php?id=ua-publications. 11. Urban Ing. Jiří. New requirements on control of organic farming in the eu need help from agricultural research and testing / Ing. Jiří Urban / Органічне виробництво і продовольча безпека. – Житомир: Вид-во “Полісся”, 2015. – 648 с. – С. 5-10.

Ю.В. Самойлик Органическое производство овощей, плодов и ягод: тенденции и перспективы развития. В статье получили дальнейшее развитие научные подходы к выявлению тенденций органического производства овощей, плодов, ягод. Проведена оценка национального законодательства и международных проектов в данной области. Выявлены преимущества органической продукции и возможности формирования конкурентных преимуществ национальных сельскохозяйственных предприятий за счет органического производства овощей, плодов и ягод.

Ключевые слова: органическое производство, органическая продукция, производство овощей, плодов и ягод, законодательство, международные проекты.

Iu.V.Samoilyk. Organic production of vegetables, fruits and berries: trends and prospects. The development of society, the system of economic relations, globalization and international integration significantly alter the traditional approach to production, market conditions, and consumption. Promoting of healthy lifestyle, sport activities affect the transition to healthy eating. Under such conditions, is becoming increasingly important technology improvement of organic agricultural production, increasing the proportion of vegetables, fruits and berries in the structure of commodity production enterprises and the scale of production.

Organic production is environmentally friendly products, made through the use of mold technology of cultivation, without the use of fertilizers, herbicides, pesticides, genetically modified cells and other components that alter the natural female smell and color of the product. Organic production has a number of competitive advantages both in terms of companies and from the perspective of the consumer. Among them stands out the following: high quality and safety of products, which is achieved primarily due to the absence of pesticide residues, pesticides, genetically modified organisms, etc; positive impact on human health; safety for the environment; positive impact on the

reproduction of natural resources, including soil fertility; preservation of nutrients; improving the quality and safety of food processing.

Ukraine has 208 companies and organizations operating, including organic production of vegetables, fruits and berries was engaged 43 companies.

The organic movement is becoming more common in recent years. The number of enterprises operating in this area increases. Ltd “Organic Standard” is the first certification company in Ukraine. International Federation of Organic Agriculture Movements (IFOAM) plays an important role in supporting the development of organic production. It is a worldwide organization that aims to unite and assist in the development of the organic movement all over the world.

Key words: organic production, organic products, the production of vegetables, fruits and berries, legislation, international projects.